

POLITINIŲ PARTIJŲ FINANSAVIMAS VAKARŲ EUROPOS ŠALYSE

MINDAUGAS BLOŽĖ

Politinių partijų finansavimo klausimas iškilo nuo pat partijų susikūrimo. Šis klausimas buvo sprendžiamas ištisus dešimtmečius, tačiau iki galo neišspręstas ir iki šiol. Atskirose valstybėse yra skirtingos įstatyminės bazės, nevienodas partijų finansavimo šaltinių lyginamasis svoris, skiriasi ir atskirų šalių politinių partijų finansavimo valstybinės kontrolės mechanizmas. Šis klausimas ypač aktualus Lietuvos politinėms partijoms, nes mūsų valstybėje partijų finansavimo įstatymas priimtas neseniai ir įgyvendinamas susilaukė plačių diskusijų ne tik partijose, bet ir valdžios institucijose bei visuomenėje.

Straipsnyje nagrinėjama šešių Vakarų Europos valstybių – Airijos, Danijos, Italijos, Olandijos, Prancūzijos ir Vokietijos Federacinės Respublikos – politinių partijų finansavimo raida, aptariama partijų finansavimo teisinė bazė, finansavimo formos, lėšų šaltiniai, taip pat valstybinės ir visuomeninės kontrolės mechanizmai.

Įžanga

Politinių partijų finansavimo problema svarbi ne tik pačių partijų gyvenime, bet ir demokratinėms teisinėms valstybėms apskritai. Šiuolaikinėse valstybėse politinės partijos vaidina svarbiausią vaid-

menį, formuojant politinį elitą. Nuo politinių partijų daug priklauso valstybių politinė orientacija, jų vidaus ir užsienio politika. Tačiau, kad partijos normaliai galėtų dirbti, būtų savarankiškos ir nepriklausytų nuo atskirų finansinių grupuočių ir net nuo pačios valdžios, jos turi turėti savarankišką, nepriklausomą finansavimą. Politinių partijų finansavimo problema aktuali visoms šalims. Tą akivaizdžiai byloja ir Vokietijos politinių partijų tyrinėjimo istoriografija. Visose kiek platesnėse politinių partijų tyrinėjimo studijose yra atskiri skyriai partijų finansavimo problemoms.¹ Pastaruoju metu Vokietijoje pasirodė nemažai monografijų, skirtų partijų finansavimo problemai. Iš jų galima paminėti net tris H. H von Armino monografijas *Partijų finansavimas, Valstybinis partijų finansavimas be kontrolės ir Naujasis partijų finansavimas*². Monografijas partijų finansavimo klausimu yra išleidę P. Losche, G. Werweris³. Vokiečių politologai neapsiriboja vien vokiečių politinių partijų finansavimo tyrimu. Jie yra išleidę ne vieną monografiją ar straipsnių rinkinį, kuriuose lyginami Vokietijos ir kitų šalių partijų finansavimai. Tai Ch. Landfriedo, G. Wewerio G. Klee Kruse, K.-H Nassmacherio darbai⁴, taip pat stambi D. Th. Tsatoso sudaryta studija *Partijų finansavimas Europos Sąjungoje*⁵.

Lietuvoje politinių partijų finansavimas ir jo tyrimo problema išgyvena tik embrioninį laikotarpį. Todėl, savaime suprantama, šiam klausimui specialių studijų dar nėra ir negali būti. Pirmasis kiek stambesnis, specialiai šiai problemai skirtas straipsnis pasirodė tik 1998 m. žurnale *Justitia*⁶.

Šio straipsnio tikslas – aptarti politinių partijų finansavimo patirtį Vakarų Europos šalyse, daugiau orientuojantis į tas valstybes, kuriose yra įsitvirtinusi daugiapartinė sistema. Todėl straipsnyje daugiausia bus remiamasi Vokietijos, Prancūzijos, Italijos, Danijos, Olandijos ir Airijos patirtimi. Straipsnyje taip pat keliamas uždavinys apžvelgti minėtų šalių politinių partijų finansavimo istoriją, pasiaiškinti partijų finansavimo juridinę bazę, aptarti politinių partijų finansavimo formas bei kontrolės mechanizmą. Surinkta ir apibendrinta medžiaga apie politinių partijų finansavimą Vakarų Europos šalyse galėtų turėti ne tik pažintinę vertę, bet galėtų pasitarnauti ir sprendžiant kai kurias partijų finansavimo problemas Lietuvoje, juo labiau, kad šiuo klausimu ir dabar Lietuvoje vyksta diskusijos, į kurias įsitraukė ir Respublikos Prezidentas V. Adamkus.

1. Vakarų Europos šalių politinių partijų finansavimo įstatyminė bazė

Aptariant politinių partijų finansavimo istoriją Vakarų Europos šalyse, vienas aktualiausių klausimų yra šios problemos įstatyminis įteisinimas. Iš karto tenka pastebėti, kad partijų įstatyminė bazė daugelyje aptariamų šalių yra menka. Faktiškai visų minėtų valstybių konstitucijose iš viso nieko nekalbama apie politinių partijų finansavimą, o ir atskiri įstatymai, reguliuojantys partijų finansavimą, pasirodė gana vėlai – tik 7-8 dešimtmetyje, nors pati problema buvo iškilusi dar tarpukario metais. Pirmiausia tai buvo siejama su rinkimų kaštų kompensacija ir lygių galimybių užtikrinimu atskiroms partijoms. Dar Veimaro Respublikos metais Vokietijoje buvo bandyta suvaržyti išskirtinę profsąjungų materialinę paramą socialdemokratų partijai ir tuo pačiu sudaryti palankesnes sąlygas kitoms partijoms stiprėti. 1928 m. tuometinis Reichskancleris ir užsienio reikalų ministras G. Stresemannas pasiūlė pradėti iš dalies finansuoti politines partijas iš valstybės biudžeto ir tuo pačiu sumažinti profsąjungų ir atskirų pramonės ir finansų magnatų įtaką politinėms partijoms.⁷ Nors ir susilaukęs plataus visuomenės atgarsio Reichskanclerio pasiūlymas Vokietijoje nebuvo įgyvendintas, o galinųjų finansų ir pramonės magnatų parama ketvirtajame dešimtmetyje atvedė į valdžią Hitlerio vadovaujamas reakcingiausias politines jėgas. Kitose Vakarų Europos valstybėse politinių partijų finansavimo klausimai tarpukario metais įstatyminiu būdu iš viso nebuvo bandyti spręsti.

Padėtis po truputį pradeda keistis tik po Antrojo pasaulinio karo. Sprendžiant šią problemą vėl aktyviausia buvo Vokietijos valdžia, iškėlusį idėją finansuoti politines partijas iš viešųjų kasų ir tuo pačiu išlaisvinti partijas nuo per didelės rėmėjų įtakos. 1949 m. Vokietijos Federacijoje Respublikoje tarp Ekonominių sąjungų ir politinių partijų buvo sudaryta Pymontario sutartis, kuria remiantis sąjungos įsipareigojo skirti 2 mln. DM politinėms partijoms finansuoti. Iš šios sumos net 65 proc. buvo skirti krikščionių demokratams Christlich Demokratische Union Deutschlands (CDU), likę 35 proc. padalyti tarp Freie Demokratische Partei (FDP) – 25 proc. ir DP – 10 proc.⁸ VFR pirmoje iš aptariamų valstybių - 1955 m. buvo priimtas įstatymas, reguliuojantis įnašus politinėms partijoms. Remiantis šiuo įstatymu atskiri įmonininkai galėjo skirti politinių partijų paramai ne daugiau kaip 10 proc., o korporacijos – ne daugiau

kaip 5 proc. pelno. Įstatymu buvo apriboti ir fizinių asmenų įnašai partijoms remti – ne daugiau 2 proc. uždarbio⁹. Šio įstatymo priėmimas iš dalies reiškė ir savotišką valstybinio finansavimo formą, nes šios, politinėms partijoms skirtos lėšos, valstybės buvo neapmokestintos.

Panašus politinių partijų finansavimo įstatymas 1954 m. buvo priimtas ir Olandijoje, kuriuo remiantis lėšos, skirtos partijoms remti, taip pat buvo atleistos nuo mokesčių.¹⁰

Prancūzijoje politinių partijų rėmimo įstatymas pasirodė tik 1988 m. kovo 11 d. Juo nustatyta, kad fizinių asmenų parama politinėms partijoms negali viršyti 20000 Prancūzijos frankų. Juridiniams asmenims ši norma buvo padidinta iki 50000 Fr., tačiau ši suma neturėjo viršyti 1 proc. tiek fizinių, tiek ir juridinių asmenų pelno¹¹. Kalbant apie Prancūzijos partijų finansavimo raidą, nereikėtų užmiršti, kad dar 1974 m. gegužės mėn. buvo priimtas įstatymas, sankcionuojantis viešojo politinių partijų finansavimo integraciją į partinę sistemą. Šis įstatymas buvo nuolatos tobulinamas. 1981m. bei 1982 m. juos papildant.

Kartu su partijų finansavimą reguliuojančių įstatymų pasirodymu formavosi ir valstybinio finansavimo organizavimo bei reguliavimo būdai. Pirmiausia buvo orientuojamasi į partinio švietimo rėmimą. Antai dar 1958 m. VFR politinių partijų švietimui iš biudžeto buvo skirta 5 mln. DM. Po trejų metų ši suma išaugo trigubai ir pasiekė 15 mln. DM, o 1965 m. partiniam švietimui iš VFR biudžeto jau skirta net 38 mln. DM.¹²

Olandijoje paramą partiniam politiniam švietimui garantavo 1971 m. priimtas politinių – mokslinių institucijų rėmimo subvesticijų taisyklės, o nuo 1975 m. iš biudžeto pradėtos skirti lėšos ir politinių partijų jaunimo organizacijoms remti¹³.

Kitas valstybinės paramos politinėms partijoms įteisinimo būdas buvo partijoms skirto radijo ir televizijos eterio laiko, neapmokestinimas, taip pat nemokamo reklaminio agitacinio ploto suteikimas. Olandijoje nemokamą radijo eterio laiko limitą politinės partijos gavo dar 1925 m. o 1967 dešimtmetyje nemokamas radijo ir televizijos laiko limitas politinėms partijoms buvo perskirstytas. Panašūs įstatymai 8 dešimtmetyje buvo priimti Italijoje bei Prancūzijoje. Vokietijoje toks įstatymas įsigaliojo nuo 1967 m.

Vakarų Europos valstybių valdžios ieškojo kelių ir kaip padengti politinių partijų rinkiminių kampanijų išlaidas bei paremti partines frakcijas parlamenteuose. Daugelyje aptariamų šalių 7 dešimtmetyje (Olandijoje – 1964m., Danijoje 1967 m. Vokietijoje 1967 m. ir 1969 m.) buvo priimti

įstatymai, reguliuojantys valstybės finansinę paramą politinių partijų rinkiminių kampanijų kaštams padengti bei pačias partijas parlamentuose paremti. Pagal 1967 m. Vokietijos politinių partijų rinkimo įstatymą kiekviena partija, surinkusi ne mažiau kaip 2,5 proc. balsų, už kiekvieną balsą iš valstybės biudžeto turėjo gauti po 2,5 DM, o 1969 m. įstatymas būtinų surinkti balsų slenkstį nuleido iki 0,5 proc. 1974 išmokos už kiekvieną laimėtą balsą buvo padidintos iki 3,5 DM⁴. Prancūzijoje rinkiminių kampanijų išlaidų kompensacijos politinėms partijoms išmokamos tik tuo atveju, jeigu jos rinkimuose gauna ne mažiau kaip 5 proc. balsų.

Pateikti faktai rodo, kad iki 10 dešimtmečio pradžios visose aptariamose valstybėse, išskyrus Airiją (Airijos politinių partijų fenomenas yra tas, kad čia partijos priskiriamos ne viešosios, o privačiosios teisės kompetencijai) buvo priimti ir įgyvendinti politinių partijų finansavimą reguliuojantys įstatymai.

Šių įstatymų pasirodymas pačių partijų buvo sutiktas skirtingai, daugiausia priešiška. Nepaisant to, kad politinių partijų finansavimo įstatymo svarbiausias tikslas buvo užtikrinti partijų savarankiškumą ir lygias galimybes, daugelis politinių partijų nepritarė tokių įstatymų priėmimui. Aiškindamos, kad partijų paramos ir finansavimo įstatymas nepadedą jaunoms ir silpnoms partijoms patekti į parlamentus, o tik stiprina parlamentines partijas. Kaip išėitį Danijos socialistai *Socialistisk Folkerparti* (SF) siūlė įteisinti minimalią ir maksimalią valstybės paramą partijoms, kuri siektų nuo 100 tūkst. iki 1 mln. Danijos kronų.⁵ Kai kurie tyrinėtojai tvirtina, kad politinių partijų finansavimo įstatymas tiesiogiai pakenkė Danijos partijoms ir buvo svarbiausia partijos narių skaičiaus mažėjimo priežastimi. Per 10 metų po įstatymo priėmimo Venstre (*Venstre Danmarks Liberale Parti* (V) partijos narių skaičius sumažėjo nuo 100 tūkst. iki 80 tūkst., socialdemokratų *Sozialdemokrati Danmarks* (SD) - nuo 111 tūkst. iki 75 tūkst., konservatorių – nuo 54 tūkst. iki 52 tūkst.⁶ Dar priešiška 1974 m. politinių partijų įstatymas buvo sutiktas Italijoje, kur radikaliosios partijos 1978 m. šiuo klausimu surengė referendumą. Prieš 1974 m. partijų finansavimo įstatymą pasisakė 56,3 proc. piliečių, už – tik 43 proc.⁷ Todėl minėtas įstatymas 1981 m. buvo pakeistas nauju, kuris 1982 m. dar kartą pakeistas.

Tokio neigiamo partijų nusistatymo politinių partijų finansavimo įstatymas susilaukė, matyt, todėl, kad kartu su šio įstatymo įsigaliojimu buvo įvesta ir griežta partijos lėšų apskaita ir tuo pačiu užkirstas kelias nelegaliems lėšų šaltiniams.

2. Politinių partijų finansavimo formos

Partijų finansavime labai svarbus vaidmuo tenka finansavimo formoms. Visas jas sąlyginai galima suskirstyti į 3 dideles grupes: 1) nevalstybinis finansavimas; 2) mišrus finansavimas ir 3) valstybinis finansavimas. Kiekvienoje iš tų grupių galima išskirti po keletą svarbiausių finansavimo šaltinių. Nevalstybiniame finansavime reikšmingiausias vaidmuo visose šalyse tenka partijų narių mokesčiams. Atskirose šalyse ir net tos pačios šalies skirtingose partijose nario mokestis renkamas vadovaujantis nevienodais principais. Daugelyje partijų yra nustatytas pastovus metinis nario mokestis. Antai Danijoje yra nerašyta taisyklė, kad visų partijų nariai moka 100 Danijos kronų metinį mokestį^{1 8}. Tą patį galima pasakyti ir apie Airijos partijų nario mokestį, kuris yra 5 svarai sterlingų per metus.^{1 9} Pastovų nario mokestį po 150 Prancūzijos frankų moka ir dešiniojos Prancūzijos partijos^{2 0}. Olandijoje didžiausią nario mokestį moka po 85 guldenus socialdemokratinės darbo partijos *Partij van de Arbeid* (PvdA) nariai, krikščionių demokratų nariai - po 47 guldenus, o liberalinės *Volkspartij voor Vrijheid en Democratie* (VVD) nariai po 58 guldenus^{2 1}. Kitose partijose yra nustatytas procentinis nario mokestis. Minėtoje Prancūzijoje komunistai *Parti Communiste Francais* (PCF) moka 1 proc. nuo gaunamų pajamų, o socialistų partijos *Parti Socialiste Francais* (PSF) nariai moka 8 proc. mėnesio pajamų, jeigu jos neviršija 8000 frankų ir 10-12 proc. nuo pajamų, viršijančių 8000 frankų per mėnesį.^{2 2}

Įvertinant partinio nario mokesčio surinkimo tendenciją, tenka konstatuoti, kad lėšos, gautos iš įtakingiausių partijų nario mokesčio, nuolat auga. Tą akivaizdžiai byloja ir Vokietijos bei Olandijos didžiųjų partijų finansų duomenys. Jeigu 1967 m. Vokietijos socialdemokratų partija *Sozialdemokratische Partei Deutschlands* (SPD) surinko 20,5 mln. DM nario mokesčio, tai 1979 m. ji jau gavo 66, 7 mln. DM, o 1989 m. net 121,3 mln. DM. Proporciškai tai sudarė atitinkamai 39,4 proc., 41,0 proc. ir 49,7 proc. visų tais metais gautų partijos lėšų. Panaši tendencija pastebima ir kitose stambiausiose Vokietijos partijose. Krikščionių demokratų partijos surenkamas nario mokestis atitinkamai augo – 7,5 mln. DM – 48 mln. DM ir 84, 4 mln. DM. Krikščionių demokratų sąjungos *Christlich Soziale Union* (CSU) 1,2 mln. DM – 4,2 mln. DM ir 15 mln. DM. Laisvųjų demokratų partijos nario mokestis tais metais augo atitinkamai 1,3 mln. DM – 7,9 mln. DM ir 9,2 mln. DM.^{2 3}

Tą patį galima pasakyti ir apie Olandijos didžiųjų partijų lėšų, surinktų iš nario mokesčio augimo tendenciją. Tik čia augimo tempai dar didesni. Antai, Darbo partija 1969 m. tesurinko tik 107 005 guldenus nario mokesčio, o 1987 m. — jau 860 795 guldenų, VVD per tą patį laikotarpį surinktos nario mokesčio lėšos išaugo nuo 38 tūkst. guldenų iki 4 457 285 guldenų²⁴. Olandijoje apskritai didžiausią partijų finansų dalį sudaro lėšos, gaunamos iš partijų nario mokesčio. Per pastarąjį dešimtmetį Darbo partijos biudžete šios lėšos sudarė nuo 77 proc. iki 96 proc., VVD nuo 44 proc. iki 73 proc., *Christen Democratisch Appel* (CDA) jos siekė iki 79 proc.²⁵

Nors Vokietijoje iš nario mokesčio surinktos sumos išpūdingos, tačiau jų dalis bendruose partijų biudžetuose yra žymiai kuklesnė. CDU partijos biudžete ji svyruoja nuo 38,01 proc. iki 50,3 proc. Kitų partijų biudžetuose ji dar mažesnė. CSU — nuo 20,41 proc. iki 42,6 proc. SPD — nuo 11,66 proc. iki 26,5 proc. FDP — nuo 11,20 proc. iki 21,6 proc.²⁶ Kitų aptariamų šalių partijų biudžetuose iš nario mokesčio surinktos sumos sudaro dar mažesnę dalį.

Nevalstybinei finansavimo sričiai priklauso ir ypatingos partijų įplaukos. Jų daugiausia gaunama iš partiečių parlamento ar vyriausybės narių. Partijos pačios nustato, kokias sumas parlamento ar vyriausybės nariai turi įnešti į partijos biudžetą. Pvz., Prancūzijos kairiųjų partijų parlamentarai ir vyriausybės nariai turi mokėti partijoms maždaug po ¼ gaunamo pareiginio atlyginimo, komunistai kas mėnesį turi mokėti po 9 tūkst. frankų, o socialistai iš gaunamų 34 tūkst. frankų net 14 tūkst. frankų turi atiduoti partijai. Socialistai ministrai neparlamentarai kas mėnesį moka po 10 tūkst. frankų. Prancūzijos dešiniųjų partijų parlamentarai taip pat moka mokestį savoms partijoms. Tačiau šis mokestis yra daug mažesnis. Antai *Rassemblement pour la Republique* (RPR) nariai parlamentarai moka tik po 1500 frankų, o *Union pour la Democratie Francais* (UDF) nariai po 2 tūkst. frankų per mėnesį²⁷.

Olandijoje yra įvestas pareiginis mokestis, kuris mokamas į specialų *Ypatingųjų aktyvistų fondą*. Į jį po 2 proc. nuo atlyginimo moka ne tik parlamentarai bei vyriausybės nariai, bet ir miestų bei kraštų tarybų nariai, bendruomenių deputatai, burmistrai ir komisarai²⁸. Tai taip pat reikšmingas partijų biudžeto papildymo šaltinis. 1988 m. Olandijos Darbo partija tokiu būdu surinko 1 234 559 guldenų²⁹.

Iš parlamentarų ypatingas mokestis renkamas ir Airijoje. Čia jie kas mėnesį turi mokėti 20 svarų sterlingų mokestį, o tai net 4 kartus viršija eilinio partijos nario metinį mokestį.

Gana gausias – milijonines sumas iš parlamentarų – frakcijos narių ir vyriausybės narių surenka Vokietijos politinės partijos. Dar 1972 m. keturių įtakingiausių Vokietijos partijų parlamentarų ir vyriausybės narių mokestis politinėms partijoms sudarė 15,7 mln. DM, iš kurių 7,7 mln. DM surinko SDP, 6 mln. DM – CDU, ir po 1 mln. CSU ir FDP. Per 10 metų šios sumos išaugo daugiau nei dvigubai ir pasiekė 39,9 mln. DM. Iš jų SDP teko 15,5 mln. DM, CDU – 16,6 mln. DM, CSU – 3,6 mln. DM ir FDP – 2,2 mln. DM.³⁰ Vokietijos socialdemokratų partijos biudžete ši dalis atskirais metais svyravo nuo 8,04 proc. iki 9,58 proc. CSU – nuo 6,48 proc. iki 7,5 proc. FDP nuo 5,53 proc. iki 7,2 proc.³¹

Tačiau ne visose aptariamose šalyse parlamentarai partiečiai moka specialų mokestį. Toks mokestis nemokamas Danijoje. Čia ypatingos įplaukos daugiausia gaunamos kreipiantis į visuomenę paramos, organizuojant įvairias loterijas. Taip pat reikia pažymėti, kad tie kreipimaisi dažniausia būna ne vieši, jie organizuojami vietinių partinių organizacijų. Tokiu būdu surinktos lėšos daugiausia naudojamos rinkiminėms kampanijoms vykdyti.

Vienas didžiausių nevalstybinis partijų finansavimo šaltinis yra aukos, t.y. parama, gaunama iš atskirų fizinių ar juridinių asmenų. Tą patvirtina ir aptariamų šalių įtakingiausių partijų finansinės ataskaitos. Kaip iliustraciją galima pateikti svarbiausių Vokietijos politinių partijų gaunamą paramą milijonais DM.³²

	CDU	CSU	SPD	FDP
1969 m.	14,4	6,5	11,6	2,1
1979 m.	25,7	5,3	7,7	6,2
1989 m.	42,8	17,8	25,6	15,0

Lentelėje pateikti duomenys rodo, kad visų svarbiausių Vokietijos politinių partijų lėšos, gaunamos iš paramos turi tendenciją augti. Ypač tai ryšku 9 dešimtmetyje, kada SPD ir CSU lėšos, gautos iš paramos išaugo per 3 kartus, FDP – net 6,5 karto. Gerokai padidėjo ir CDU lėšos - nuo 25,7 mln. DM iki 42,8 mln. DM. Tačiau bendruosiuose Vokietijos partijų biudžetuose paramos dalis santykinai ne tik neišaugo, bet dar ir sumažėjo. Jeigu 1969 m. CDU biudžete parama sudarė 26,1 proc., tai 1989 m. jos dalis sumažėjo iki 25,1 proc. CSU atitinkamai nuo 31,8 proc. iki 31,1 proc. SPD nuo 11 proc. iki 10,51³³. Tai galima būtų paaikškinti tuo, kad per aptariamąjį laikotarpį partijų biudžetai augo dar spartesniais tempais.

Ta pati tendencija pastebima ir Olandijos pagrindinių politinių partijų biudžetuose. Šioje šalyje augimo tempai dar aukštesni. Jeigu 1979 m. socialdemokratinė Olandijos Darbo partija buvo gavusi tik 108 522 guldenų, tai 1989 m. ji jau gavo 8 607 909 guldenus. Panašiais tempais augo ir kitų svarbiausių Olandijos partijų gaunamos lėšos iš paramos. Per minėtą laikotarpį VVD lėšos išaugo nuo 98 314 guldenų iki 4 457 285 guldenų, CDA - nuo 25 500 guldenų iki 5 889 343 guldenų^{3 4}.

Toks fantastiškai greitas paramos augimas politinėms partijoms vertė šalių vyriausybes imtis griežtesnių reglamentacijų. Antai Vokietijoje buvo priimtas įstatymas, kad juridinis asmuo negali duoti politinėms partijoms paramos daugiau nei už 60000 DM ir tai turi sudaryti ne daugiau kaip 5 proc. to juridinio asmens metinio pelno. Tuo pačiu įstatymu buvo nustatyta, kad vienai politinei partijai teikiama finansinė parama negali viršyti 40 tūkst. DM⁵.

Prancūzijoje 1988 m. politinių partijų finansavimo įstatymas leido fiziniams asmenims teikti partijoms ir politinėms organizacijoms finansinę paramą, neviršijančią 50 tūkst. frankų, juridinių asmenų teikiama parama buvo apribota 500 tūkst. frankų, tačiau kiekviena didesnė už 1 tūkst. frankų parama turėjo būti įforminta specialiu finansiniu čekiu. Partijoms, pažeidusioms nustatytą finansinę tvarką, buvo numatytos griežtos sankcijos – jos galėjo prarasti valstybės paramą, o dėl to kaltiems asmenims galėjo būti taikomos piniginės baudos nuo 360 iki 15 tūkst. frankų arba kalėjimas nuo 1 mėn. iki 1 metų⁶. Prancūzijoje be finansinės paramos partijoms ir politinėms grupėms taip pat galima parama ir partijų kandidatams. Remiantis minėtu įstatymu fiziniai asmenys negalėjo teikti partijų kandidatams didesnės paramos nei 20 tūkst. frankų, o juridinių asmenų parama negalėjo viršyti 50 tūkst. frankų. Vėlesnės šio įstatymo pataisos padidino leistiną paramos normą fiziniams asmenims iki 30 tūkst. frankų, o juridiniams asmenims — iki 500 tūkst. frankų. Už finansinės paramos partijų kandidatams įstatymo pažeidimą taip pat buvo numatytos gana griežtos sankcijos. Paramos davėjai galėjo būti nubausti pinigine bauda nuo 1 800 frankų iki 30 tūkst. frankų arba kalėjimu nuo 1 mėn. iki 1 metų, o partijų kandidatai, pažeidę finansinės paramos įstatymą, galėjo prarasti pasyvią rinkimų teisę iki 1 metų⁷.

Olandijoje asmens parama partijai negali viršyti 5 tūkst. guldenų, o parama didesnė už 2 500 guldenų turi būti įforminta specialiais finansiniais protokolais^{3 8}.

Politologinės literatūroje kaip dar vienas nevalstybinis politinių partijų šaltinis nurodomos lėšos, gaunamos iš partijos turto ir ūkinės veiklos. Tačiau aptariamų valstybių partijų finansavime šis šaltinis turi labai menką reikšmę. Praktiškai visose minėtose šalyse partijos jokios ūkinės veiklos neplėtoja, nes ta veikla yra uždrausta įstatymais. Vienintelė išskirtinė sritis yra partinė spauda ir partinis leidybos darbas. Tačiau šis veiklos baras reikalauja daug kaštų bei įdirbio ir duoda nedaug pelno, o kai kur jis net nuostolingas. Nekilnojamojo turto partijos taip pat neturi, išskyrus pastatus, kuriuos taip pat naudoja savo reikmėms. Tiesa, kai kurios partijos yra sukaupusios šiuokius tokius fondus, kuriuos laikinai investuoja į valstybės obligacijas ar akcijas. Kad šis finansavimo šaltinis yra menkas liudija faktas, kad stipriausių šiuo požiūriu Vokietijos politinių partijų biudžetuose pajamos, gautos iš turto, spaustuvių bei leidybinės veiklos, tesudaro nuo 1 iki 2,5 proc. partijos lėšų³⁹. Kitose šalyse partijos iš turto ir leidybinės veiklos papildo savo biudžetus nuo kelių šimtųjų iki kelių dešimtųjų procento dalių, o kai kuriose partijose ši veiklos sritis apskritai nuostolinga. Todėl apie ją partijų finansinėse ataskaitose apskritai nieko neužsimenama.

Antra politinių partijų finansavimo forma yra mišrus finansavimas. Jis reiškiasi dvejopai: 1) mokesčių lengvatomis ir 2) išskirtinėmis privilegijomis. Visose aptariamose valstybėse skelbiama, jog politinės partijos neturi jokių išskirtinių lengvatų. Tačiau praktiškai visose aptariamose šalyse, išskyrus Airija, politinės partijos naudojasi tam tikromis lengvatomis. Pvz., Danijoje partijos turtas ir pajamos neapmokestinamos, nors už pastatus Danijos partijos moka tokius pat mokesčius kaip ir kiti savininkai. Italijoje partijų ūkinė veikla neapmokestinama pridėtinės vertės mokesčiu, o agitacinės propagandinės medžiagos leidybai taikoma 50 proc. nuolaida. Partijoms taip pat sumažintas žemės nuomos mokeskis. Jos turi teisę organizuoti loterijas, tačiau radijo ir televizijos eteryje Italijos politinės partijos neturi jokių privilegijų. Vokietijoje ir Prancūzijoje skirtingai traktuojama parama partijų kandidatams ir pačioms partijoms. Nors Vokietijos viešoji teisė nepripažįsta jokių privilegijų politinėms partijoms, jos yra prilygintos korporacinėms organizacijoms ir atleistos nuo korporacinio mokesčio. Jos taip pat moka mažesnę palikimo mokesťį. Prancūzijoje politinės partijos lengvatų neturi, tačiau parama partijos kandidatams yra neapmokestinama tuo atveju, jei jų besibolotiruojančiose apygardose yra ne mažiau kaip 9000 gyventojų. Olandijoje buvo daryta

daug bandymų apmokestinti paramą partijoms, tačiau iki šiol ji liko neapmokestinta.

Kitas mišraus partijų finansavimo būdas yra įvairios privilegijos, kurios daugiausia taikomos rinkiminių kampanijų metu. Beveik visose aptariamose šalyse rinkiminių kampanijų metu partijos gauna laiką visuomeniniame radijo ir televizijos eteri, kuris dažniausia skirstomas partijoms pagal praeituose rinkimuose gautą mandatų skaičių. Vokietijos Bundestage turinčios frakcijos partijos gauna dvigubai daugiau laiko eteri negu frakcijų neturinčios. Olandijoje visuomeninio radijo ir televizijos eterio laikas skiriamas partijoms ne tik rinkimų kampanijų metu, bet ir tarp rinkimų laikotarpiu. Per metus Olandijos parlamentinės partijos gauna po 33 val. radijo ir 8 val. televizijos eterio laiko. Dalį šio laiko finansuoja valstybė, šiam reikalui kasmet iš valstybės biudžeto tam skirdama po 740 tūkst. guldenų⁴⁰. Rinkimų kampanijų metu vyriausybės suteikia politinėms partijoms ir kitų lengvatų naudojantis ryšio priemonėmis, paštu telefonu, telefaksu. Antai Olandijoje visa su rinkimais susijusi medžiaga paštu siunčiama nemokamai. Visose minėtose valstybėse politinės partijos gauna nemokamą plotą rinkiminiams standams. Gana dideles privilegijas parlamentarai partiečiai turi Prancūzijoje. Nacionalinio susirinkimo atstovai nemokamai naudojami visuomeninio susisiekiimo priemonėmis, išskyrus lėktuvus. Skrydžiai lėktuvais yra apriboti maršrutu tarp rinkimų apygardos Paryžiaus ir tai ne daugiau kaip 40 skrydžių per metus⁴¹.

Partijų biudžetai nors ir negausiai yra papildomi iš leidybinės veiklos. Šiam veiklos barui daugelio šalių partijoms taip taikomos tam tikros lengvatos.

Trečioji politinių partijų finansavimo forma – valstybinis finansavimas. Jis vykdomas 4 būdais: 1) parama partijų aktyvistams; 2) parama parlamentiniam partijų darbui; 3) rinkimų kaštų kompensavimas ir 4) betarpiška parama partijoms.

Iš valstybės biudžeto politinių partijų aktyvas remiamas ne visose aptariamose šalyse. Apie šį partijų finansavimo būdą nieko nekalbama Airijos, Vokietijos ir Italijos įstatymuose. Jis juridškai įteisintas Olandijoje, iš Vidaus reikalų ministerijos biudžeto remiant politinių - mokslinių institucijų veiklą, tačiau niekur įstatymiškai neišaiškinta, kas ta politinė - mokslinė veikla yra. Šiai sričiai priskiriamas net partijų rinkimų programų rengimas. Faktiškai mokslinės-

politinės veiklos priedanga valstybės parama gali naudotis visos Olandijos partijos, turinčios atstovų parlamente. Parlamentinės partijos yra suskirstytos į 3 grupes: 1) iki 10 atstovų, 2) nuo 10 iki 25 atstovų, ir 3) per 25 atstovus. Šių grupių pagrindu ir skirstoma parama iš biudžeto Olandijos politinių partijų mokslinei-politinei veiklai plėtoti. 1989 m. 8 parlamentinės partijos šiam tikslui buvo gavusios net 150 545 guldenų. Iš šios sumos net 102 876 guldenų gavo 3 didžiosios Olandijos partijos: PvdA, SDA ir VVP⁴². Kitas partijų aktyvo rėmimo būdas Olandijoje yra subvesticijos politiniam mokymui. Jos daugiausia yra skirtos partinio švietimo kursams organizuoti, ruošti ir leisti partijų dokumentinę medžiagą bei metodinę literatūrą. Šiam reikalui taip pat išleidžiamos milijoninės sumos. Minėtais 1989 m. politiniam partiniam švietimui CDA gavo 422 177 guldenų, PvdA – 316 457 guldenus ir VVD – 222 387 guldenus. Olandijoje didelis valstybės dėmesys skiriamas ir politinių partijų jaunimo organizacijų veiklai skatinti. Jos taip pat gauna milijonines sumas. 1989 m. politinių partijų jaunimo organizacijoms paremti buvo skirta 1 029 100 guldenų, iš kurių PvdA jaunimo organizacija gavo 228 108 guldenus, CdA jaunimo organizacija – 212 436 guldenus. Kad jaunimo politinės organizacijos būtų remiamos iš biudžeto, jos turi turėti ne mažiau kaip 1000 narių ir būti įsteigusios savo skyrius bent 5 provincijose, taip pat būti susijusios su partijomis, turinčiomis savo atstovus parlamente⁴³. Nors Prancūzijoje ir nėra įstatymo, reguliuojančio valstybės paramą partijos aktyvui, tačiau praktiškai tokią paramą partijos gauna aplinkiniais keliais. Iš švietimo ministerijos biudžeto yra remiamas ir partinis švietimas.

Visose aptariamose valstybėse partijos, turinčios frakcijas parlamentuose, gauna kompensaciją už parlamentinį darbą. Tiesa, tos kompensacijos yra labai skirtingos. Danijoje parlamento frakcijos kas mėnesį gauna po 60 tūkst. Danijos kronų⁴⁴. Airijoje išmokas gauna tik tos partijos, kurios turi ne mažiau 7 atstovus parlamente. Parlamentinėms partijoms išmokamos sumos svyruoja nuo 50 tūkst. iki 70 tūkst. svarų sterlingų per metus⁴⁵. Prancūzijoje parlamentinės frakcijos gauna milijonines sumas. Antai 1988 m. socialistų frakcija gavo 7 762 776 frankų, demokratų sąjungos frakcija – 4 669 260 frankų⁴⁵. Dar didesnes išmokas gauna Vokietijos ir Olandijos parlamentų frakcijos. Bendra tendencija ta, kad iš biudžeto frakcijų gaunamos išmokos pastoviai auga. Antai 1969 m. Vokietijos Bundestago partijų frakcijos ga-

vo 5 300 tūkst. DM. 1979 – 41,6 mln. DM, o 1989 m. net 79 mln. DM⁴⁶ 1987 m. Olandijos parlamentinės frakcijos gavo 11 296 949 guldenų, iš kurių 3 719 729 guldenus gavo CDA, 3 587 665 – PvdA ir 1 936 582 – VVD⁴⁷.

Dar vienas valstybinio partijų finansavimo būdas yra partijų rinkimų kampanijų išlaidų kompensavimas. Jis vykdomas ne visose aptariamose šalyse. Airijos ir Olandijos įstatymai išvis nenumato partijų rinkimų kampanijų kaštų kompensacijos. Tose šalyse partijos iš kitų šaltinių turi padengti savo rinkimų kampanijų išlaidas. Kitose šalyse – Vokietijoje, Prancūzijoje, Danijoje-partijų rinkimų kampanijų kaštų atlyginimą griežtai reguliuoja partijų finansavimo įstatymai. Pvz., Vokietijoje, jeigu partija gauna ne mažiau 0,5 proc. balsų, ji gauna po 5 DM kompensacijos už kiekvieną gautą balsą. Tos lėšos daugiausia panaudojamos kitai rinkimų kampanijai organizuoti. 1989 m. penkios didžiosios Vokietijos partijos rinkimų kaštams kompensuoti iš biudžeto gavo 173,6 mln. DM, iš kurių CDU – 49,5 mln. DM, CSU – 18 mln. DM, SPD – 72,4 mln. DM, FDP – 14 mln. DM ir Žaliųjų partija 6,1 mln. DM⁴⁸. Šios sumos sudaro žymią partijų biudžeto dalį; Žaliųjų – 38,6 proc. biudžeto, SPD – 33,7 proc., CSU – 31,9 proc., CDU – 25 proc.⁴⁹

Prancūzijoje rinkimų kampanijos kaštams kompensuoti 1990 m. buvo skirta 260 267 857 frankų. Iš šios sumos socialistams teko 95 530 133, neogolistinei RPR – 64 475 446 frankai⁵⁰.

Kaip matyti, didžiaja rinkiminės kampanijos kaštų kompensacijos dalį gavo dvi įtakingiausios Prancūzijos partijos. Tuo buvo nepatenkintos likusios partijos. Todėl naujajame Prancūzijos politinių partijų finansavimo įstatyme numatyti partijų rinkimų kampanijų išlaidų kompensavimo pertvarkymai. Visos rinkimų kampanijai skirtos lėšos buvo suskirstytos į dvi dalis. Iš pirmos dalies kompensaciją gavo visos partijos, kurios buvo iškėlusios savo kandidatus ne mažiau kaip 75 rinkiminėse apygardose ir buvo surinkusios ne mažiau 5 proc. rinkėjų balsų. Antroji kompensacijos dalis bus paskirstyta partijoms proporcingai laimėtų rinkimuose mandatų skaičiui. Danijoje, remiantis 1986 m. gruodžio 18 d. įstatymu už kiekvieną parlamento rinkimuose gautą balsą partijoms buvo išmokama po 5 Danijos kronas, už apskrities rinkimuose gautą balsą – po 2 kronas ir už savivaldybės rinkimuose gautą balsą po 3 kronas⁵¹. Kompensacijos partijų rinkimų kampanijų kaštams padengti išmokamos tik tokiu atveju, jei partija

rinkimuose surenka ne mažiau kaip 100 balsų. Paskutiniuose rinkimuose Danijos politinėms partijoms buvo išmokėta 30 195 041 kronų⁵². Italijoje pretenduoti į rinkiminių kaštų kompensaciją gali tik tos partijos, kurios kelia savo kandidatus ne mažiau kaip 2/3 rinkiminių apygardų.

Kai kuriose šalyse partijos gauna ir tiesioginį valstybės finansavimą. Šios formos svarbiausias tikslas – stiprinti politinį darbą valstybėje, aktyvinti ir paremti partijų kasdienį darbą. Daugiausia šis valstybinis partijų finansavimo būdas skiriamas partijų konkurencijai plėtoti ir lygių galimybių principui užtikrinti. Ryškus pavyzdys yra Vokietija, kurioje 1986 m. tiesioginiam partijų finansavimui iš biudžeto buvo skirta 13,5 mln. DM, iš kurių Žaliųjų partija gavo 5,9 mln. DM, FDP – 4,3 mln. DM, SPD – tik 1,9 mln. DM, o CDU iš šio šaltinio negavo jokios paramos⁵³. Politinių partijų valstybinis finansavimas lygių galimybių principui užtikrinti akcentuotas Prancūzijos ir Italijos įstatymuose. Airijos, Danijos ir Olandijos partijų finansavimo įstatymuose apie tiesioginę partijų finansavimą iš viso nieko neužsimenama.

Politinių partijų finansavimą analizuojančioje literatūroje vienu iš partijų finansavimo šaltiniu nurodoma ir pagalba iš užsienio. Yra keletas šio tipo finansavimo būdų. Aptariamoms partijoms yra Europos Sąjungos valstybių partijos, todėl tam tikrą išlaidų rinkimų į Europos parlamentą kompensaciją jos gali gauti iš Europos Sąjungos. Tokią paramą 1974 m., 1979 m., ir 1989 m. yra gavusios Olandijos partijos. Devintojo dešimtmečio pabaigoje iš Europos bendrijos 12 mln. Prancūzijos frankų gavo Prancūzijos socialistų partija⁵⁴. Tokios pat paramos yra gavę ir Danijos politinės partijos.

Antras pagalbos partijoms iš užsienio yra broliškų politinių partijų parama, kuria kadaise labai plačiai naudojosi komunistų partijos. Dabartiniu metu visose aptariamose valstybėse toks finansinės pagalbos gavimo būdas yra uždraustas, tačiau atvirkščias variantas galimas. Įstatymas nedraudžia savo šalies partijoms tiekti pagalbą kitų šalių partijoms. Taip Olandijos socialistai yra parėmę Ispanijos ir Portugalijos socialistus, krikščionių demokratų partija – Salvadoro krikščionis demokratų. 1990 m. ir 1991 m. Olandijos partijos skyrė atitinkamai 1,6 mln. ir 2 mln. guldenų socialistinių šalių politinėms partijoms paremti⁵⁵. Šios lėšos daugiausia buvo skirtos tų šalių partijų politiniam švietimui finansuoti ir vystyti.

3. Partijų finansavimo kontrolė ir viešumas

Kartu su partijų finansavimo įstatymų pasirodymu pradėta iš partijų reikalauti ir griežtos finansų apskaitos bei finansinės veiklos rezultatų publikavimo. Vokietijos partijų finansavimo įstatymas reikalauja, kad partijos pateiktų metines ataskaitas apie savo pajamas, išlaidas ir apskritai apie turimą turtą tiek visos valstybės, tiek ir atskirų žemių mastu. Po kiekvienų rinkimų partijos taip pat privalo pateikti rinkimų finansines ataskaitas. Visa partijų finansavimo dokumentacija tvarkoma specialiose knygoose, kurios turi būti saugomos ne mažiau kaip 5 metus. Partijų finansavimą Vokietijoje kontroliuoja dvi institucijos – Ekonominė kontrolė ir Bundestago prezidentas. Visos Vokietijos politinių partijų finansinės ataskaitos turi būti skelbiamos ne tik partijų suvažiavimuose bei konferencijose, bet ir spaudoje.

Prancūzijoje skiriasi partijų kandidatų ir pačių partijų finansinės apskaitos. 1988 m. ir 1990 m. Prancūzijos politinių partijų finansavimo įstatymai reikalauja, kad partijų kandidatai vestų griežtas finansų apskaitas. Praėjus 2 mėnesiams po rinkimų kandidatai turi pateikti finansines ataskaitas kontrolieriui ir specialiai nuo valstybės nepriklausomai 9 žmonių komisijai. Tačiau viešai skelbti šių ataskaitų kandidatai neprivalo. Pačios partijos, gavusios valstybės paramą, privalo pateikti valstybės kontrolieriui finansines ataskaitas. Už finansinių ataskaitų nepateikimą politinėms partijoms gali būti taikomos sankcijos – nutraukta betarpiška valstybės parama arba teikiant paramą gali būti nebeatsižvelgiama į praeitų rinkimų laimėjimus.

Italijos įstatymai reikalauja, kad politinės partijos pagal nustatytus formulius, skelbtų metines ataskaitas kuriuose turi atsispindėti partijų turtas, metinės pajamos ir išlaidos, gaunama parama. Politinių partijų finansų kontrolė Italijoje yra dviejų lygių: 1) pačių partijų sudarytos revizinės komisijos, kurios tikrina metines finansų ataskaitas; 2) specialios komisijos, kurias sudaro abiejų rūmų prezidentai^{5 6}. Jos dažnai į pagalbą pasitelkia ir statistikos tarnybas. Airijoje ir Olandijoje nėra specialių įstatymų, nustatančių, kaip partijos turi tvarkyti savo finansus. Tose šalyse partijų finansų tvarkymas nustatytas partijų statutuose. Valstybė į partijų finansus tik privačios teisės rėmuose. Pvz., jeigu yra iššvaistomi partijos finansai. Partijos finansinės veiklos rezultatų neviešina.

Išvados

Aptariamose valstybėse politinių partijų finansavimą reguliuojantys įstatymai buvo priimti gana vėlai — tik 7-8 dešimtmetyje, o Airijoje partijų finansavimas įstatymais nereguliuojamas iki šiol.

Pagrindinės partijų finansavimo formos yra šios: 1) nevalstybinis finansavimas; 2) mišrus finansavimas; 3) valstybinis finansavimas ir 4) finansavimas iš užsienio. Kiekviena finansavimo forma gali turėti įvairius šaltinius. Nevalstybinėje finansavimo formoje išskirtini šie šaltiniai: a) partijos narių mokestis; b) išskirtinės pajamos; c) fizinių ir juridinių asmenų parama; d) lėšos, gautos iš partijos turto ir ūkinės veiklos. Mišrioje formoje svarbiausi partijų finansavimo šaltiniai yra: a) įvairios mokesčių lengvatos; b) įvairios privilegijos. Valstybinė partijų paramos forma dažniausia reiškiasi: a) parama parlamentiniam darbui; b) rinkimų kaštų kompensavimu; c) tiesioginiu partijų rėmimu; d) partinio politinio švietimo rėmimu. Parama iš užsienio reiškiasi: a) parama iš tarptautinių organizacijų, b) parama iš tarptautinių partinių susivienijimų; c) broliškų partijų parama.

Nei viena iš trijų politinių partijų finansavimo formų neturi išskirtinės, lemiamos reikšmės finansiniame partijų gyvenime. Ketvirtoji forma – finansavimas iš užsienio aptariamų valstybių partijoms apskritai visiškai nereikšminga ir dabartiniu metu praktiškai neveikia.

Kartu su politinių partijų finansavimą reguliuojančių įstatymų pasirodymu politinės partijos įpareigtos vykdyti griežtą savo finansų apskaitą, jos rezultatus viešai skelbti visuomenei. Partijų finansų kontrolę vykdo pačios partijos, valstybės kontrolė bei specialios kontrolės institucijos, sudaryti prie parlamentų.

Partijų finansavimo įstatymų pasirodymas partijų buvo sutiktas nevienareikšmiškai. Nors šie įstatymai turėjo sustiprinti partijų savarankiškumą, sudaryti atskiroms partijoms lygias galimybes bei užkirsti kelią partiniam monopolizmui, tačiau partijos šiuose įstatymuose ižiūrėjo ir negatyvių reiškinių. Partijų finansavimo įstatymų priėmimas sustiprino partijų vadovybės ir valdžios ryšius, padarė partijas tam tikra prasme priklausomas nuo valdžios, partijų vadovybės atitolo nuo vietinių partinių organizacijų. Apskritai partijų finansavimo įstatymų priėmimas sumažino partijų įtaką gyventojams, nemažai prisidėjo prie partijų populiarumo sumažėjimo, turėjo įtakos ir pačių partijų narių skaičiaus

mažėjimui. Ši reiškinį ypač akcentuoja Danijos partijos. Be to, patys partijų finansavimo įstatymai pasirodė naudingi tik stipriausioms partijoms. Taigi ir politinių partijų lygių galimybių problemos šie įstatymai nepajėgė išspręsti.

NUORODOS IR PASTABOS

¹ Hans Fenskc. *Deutsche Parteigeschichte*. – München, Wien, Zurich: Verlag Schöningh Padenborn, 1994; Peter Losch. *Kleine Geschichte der deutschen Parteien*. – Stuttgart, Berlin, Köln: Verlag W. Kohlhammer. 1994; Heino Kaack. *Geschichte und Struktur der deutschen Parteiensystems*.- Verlag Opladen. 1971; Günter Olzog/ Hans – J. Lisch. *Die politische Parteien in Deutschland*. – München: Olzog Verlag, 1993.

² Hans Hermann v. Armin. *Parteifinanzierung*.- Wiesbaden, 1982; Hans. Herman v. Armin. *Staatliche Fraktionsfinanzierung ohne Kontrolle*. - Wiesbaden, 1989; Hans Hermann v. Armin. *Die neue Parteifinanzierung*, - Wiesbaden. 1989.

³ Peter Losch. *Wovon leben die Parteien? über das Geld und der Politik*. - Fischer Taschenbuchs Verlag, 1984; G. Wewer. *Parteifinanzierung und politische Wettbewerb*, - Opladen, 1990.

⁴ Gudrun Klec – Krusc. *Öffentliche Parteifinanzierung in Westlichen Demokratien, Schweden und Österreich: ein Vergleich*. - Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris Wien, 1993; Ch. Landfried. *Parteifinanz und Macht. Eine vergleichende Studie zur Bundesrepublik Deutschland., zu Italien und den USA*.- Baden Baden , 1990; Karl Heinz. *Nassmacher. Parteifinanzierung im Westeuropa*.- PVS, 1988.

⁵ Dimitris Th. Tsatsos (Hrsg.) *Parteifinanzierung im europäischen Vergleich*. - Baden Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1992.

⁶ Pelnis D. *Politinių partijų finansavimas, užsienio šalių patirtis ir Lietuvos perspektyvos* // Justitia.- 1998.- Nr.6.

⁷ Kulitz P. *Unternehmensspenden zu politischen Parteien*.- Berlin, 1983. – S.43.

⁸ Sell M. *Parteifinanzierung in Deutschland* // Dimitris Th. Tsatsos (Hrsg). *Parteifinanzierung*... S.95.

⁹ Ibid.

¹⁰ Elzinga D. J. *Parteifinanzierung in Niederlanden* // Dimitris Th. Tsatsos(Hrsg.) *Parteifinanzierung* ... S, 336.

¹¹ Fromont M. *Parteifinanzierung in Frankreich* // Dimitris Th. Tsatsos (Hrsg) *Parteifinanzierung* ... S.152-153.

¹² Sell M. *Parteifinanzierung* ... S.96.

¹³ Elzinga D. J. *Parteifinanzierung* ...S. 336.

¹⁴ Sell M. *Parteifinanzierung* ....S. 96-99.

¹⁵ Vesterdorf P. L. *Parteifinanzierung in Dänemark* // Dimitris Th. Tsatsos (Hrsg) *Parteifinanzierung* ... S.63.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ridola P. *Parteifinanzierung in Italien* // Dimitris Th. Tsatsos (Hrsg) *Parteifinanzierung* ... S.283.

- ¹⁸ Vestdorf P. L. *Parteifinanzierung ...* S. 69.
- ¹⁹ Kelly J. M. *Parteifinanzierung in Irland* // Dimitris Th. Tsatsos (Hrsg) S. 265.
- ²⁰ Fromont M. *Parteifinanzierung ...* S. 157.
- ²¹ Elzinga D. J. *Parteifinanzierung ...* S. 355.
- ²² Fromont M. *Parteifinanzierung ...* 157.
- ²³ Scell M. *Parteifinanzierung ...* S135.
- ²⁴ Elzinga D. J. *Parteifinanzierung...* S.350-351.
- ²⁵ Ibid.
- ²⁶ Frensch H. *Deutsche ...* S.411.
- ²⁷ Fromont M. *Parteifinanzierung ...* S.158-159.
- ²⁸ Elzinga D. J. *Parteifinanzierung.* S. 356.
- ²⁹ Ibid. - S. 357.
- ³⁰ Scell M. *Parteifinanzierung...*S.105.
- ³¹ Ibid. - S. 106.
- ³² Lentelė sudaryta remiantis H. Kaack. *Geschichte und Struktur ...* S . 562-564
ir G. Olzog/ Hans – J. Licse. *Die politische Parteien ..* S.37-39 pateikta medžiaga.
- ³³ Sell M. *Parteifinanzierung ...* S. 109.
- ³⁴ Elzinga D. J. *Parteifinanzierung ..*S. 352-354.
- ³⁵ Sell M. *Parteifinanzierung...* S.105.
- ³⁶ Fromont M. *Parteifinanzierung ...* S.163.
- ³⁷ Ibid - S. 161.
- ³⁸ Elzinga D. J. *Parteifinanzierung ...* S. 358.
- ³⁹ Scell M. *Parteifinanzierung ...*S 113.
- ⁴⁰ Elzinga D. J. *Parteifinanzierung ...* S 365.
- ⁴¹ Ridola P. *Parteifinanzierung ...* S. 287.
- ⁴² Elzinga D. J. *Parteifinanzierung ...* S. 369.
- ⁴³ Ibid. - S. 377.
- ⁴⁴ Vestdorf P. L. *Parteifinanzierung...* S.71.
- ⁴⁵ Kelly J. M. *Parteifinanzierung ...* S 269.
- ⁴⁵ Fromont M. *Parteifinanzierung ...* S.170-171.
- ⁴⁶ Scell M. *Parteifinanzierung ...* S.119.
- ⁴⁷ Elzinga D. J. *Parteifinanzierung ...* S. 379.
- ⁴⁸ Scell M. *Parteifinanzierung ...* S. 123.
- ⁴⁹ Ibid... - S.124.
- ⁵⁰ Fromont M. *Parteifinanzierung ...* S. 175-176.
- ⁵¹ Vestdorf P. L. *Parteifinanzierung ...*S. 72.
- ⁵² Ibid. - S.73.
- ⁵³ Scell M. *Parteifinanzierung ...* S. 127.
- ⁵⁴ Fromont M. *Parteifinanzierung ...* S. 179.
- ⁵⁵ Elzinga D. J. *Partcifinanzierung ...* S. 381.
- ⁵⁶ Ridola P. *Parteifinanzierung. ...*S. 299-300.

*SUMMARY***FUNDING OF THE POLITICAL PARTIES IN
WESTERN EUROPE**

In this article the author researches and analyses one of the most immediate issues the political parties of every country face - that of the funding of the political parties. Their self-dependence and the politics they choose to declare in general are made dependent on how the given issue is resolved. This article is a minor to such well known monographies like H. H von Armin's monography *Party Funding, State Funding of the Parties without control* as well as *The New Party Funding*. As guidelines the author treats the researches committed by P. Losche, G. Werweris (monographies), G. Klée Kruse, K.-H Nassmacher, as well as the elaborate study of the European Union's parties accomplished by D. Th. Tsatos.

In this article the author overviews the legislative basis regulating the funding of the political parties, the shape and sources of funding, state and social mechanisms of the party funding, as well as presents the reaction of the parties to the issue themselves. Author sets the purpose of the article - to discuss history pertinent to political party funding in the West European countries, especially those, which can be classified as multiparty. For the sake of the accomplishment, the author endorses six West European countries, starting from Denmark, France, Germany, Ireland, Italy, and ending with the Netherlands.

Save using the factual data provided by Western politologists, in this article the following conclusions are drawn: first, in the aforementioned countries the legislature regulating the funding of political parties was passed very late - not earlier than in the 60s and 70s. In Western countries four models of funding can be clearly distinguished: 1) non-state funding; 2) mixed funding; 3) state funding and 4) foreign funds. Author notifies that each of the given model of funding can be financed from different sources. However, none of the first three models by far played a decisive or an outstanding role in the financial life of the political parties. The fourth model - that is, foreign funds - is nowadays in every country little but completely meaningless, plus - formally banned.

The author comes to emphasise one crucial point - in every country referred to the budgets of the political parties augment rapidly.

When the legislation regulating the funding of the political parties was passed it pressed the parties to execute strict financial accountancy and controls. The control of the party funds is executed by the parties themselves, authorised government and other control institutions. The legislation, which had introduced the controls on the funds, was met by the parties differently, with differing arguments. Notwithstanding the initial goal of the legislation - to strengthen the self-dependence and equal rights of the political parties, and deter the possibility of monopolisation by one - the goals were not accomplished to the end. It emerged that the strongest parties were better fit to live the party-funding legislation. On their side, the popularity of small and marginal parties declined, in some places the appearance of the new legislation and further developments had made the overall membership of the parties shrink.